

стан природничого середовища та його окремих компонентів. Цьому передують вивчення картографічних, літературних, архівних і фондових матеріалів. На особливу увагу заслуговують ті види рослин і тварин, які занесені до Червоної книги.

Подальший етап підготовки передбачає нанесення на топографічні карти маршрутів екскурсій під час практики або контури районів досліджень. За результатами підготовчих робіт складається детальна програма, в якій теоретично обґрунтовуються завдання з вивчення окремих об'єктів або біоценозів, за якими будуть самостійно спостерігати учні. Завдання польового етапу практики – показати, які саме параметри того чи іншого об'єкту вивчаються. Розпочинаються екскурсії з рекогносційних маршрутів, які виконують наукові керівники практики разом з учнями. На цих маршрутах визначають найбільш цікаві зупинки, де можна не лише ознайомитися з тим чи іншим об'єктом, а і відмінити його демонстрацію, вивчення, бо при детальному огляді виявляється, що він не несе тієї інформації, на яку розраховували під час підготовки. Під час проведення екскурсійної діяльності бажано, щоб окремі найбільш цікаві об'єкти мали своїх двійників, за рахунок чого на одному з них керівник показує приклад детального його вивчення, а на іншому, подібному, учні мають самі визначитися і вміти характеризувати його сучасний стан. Результати своїх спостережень вони заносять до щоденника, а місце його розташування певними умовними позначками – на карту.

Підсумком польової практики є складання заліків з тих предметів, які вивчалися протягом періоду практики. [3].

Зміна одного виду діяльності іншим, підкріплення їх теорією забезпечує гармонійний розвиток школяра. Виховується особистість, яка усвідомлює свої вчинки і може передбачати їх наслідки, як любить і цінує природу і ніколи не зашкодить їй. Тільки демократизація навчання, наочність і цікавість можуть дати повноцінну освіту і виховання. Лише при точному дотриманні таких умов можна уникнути формалізму. Саме на таких засадах і працюють педагоги позашкільних навчальних закладів. [2; с.84]

Література

1. Дослідницька робота школярів з біології: Навчально-методичний посібник/ За заг. ред. к. б. н. С. М. Панченка, Л.В. Тихоненко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 368 с.
2. Еколого-натуралістична творчість. Наук.-метод. вісник №3 – К., НЕНЦ, 2002 – 256 с.
3. Методичні матеріали ВЗБШ. Молода наукова зміна. Матеріали науково-практичної конференції «Сучасні проблеми біології»/ Під редакцією В. В. Вербицького. – К., СМП «АВЕРС», 2003 – 220 с.)
4. Методика викладання біології. Навчально-польовий практикум/ За ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава: АСМІ, 2003. – 188 с.
5. Основи еколого-натуралістичної освіти: Науково-методичний посібник. – К., 2005. – 490 с.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Бигар Г.П. (м. Чернівці, Україна)

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин проблема підготовки конкурентноздатних кадрів висуває високі вимоги перед вищою школою щодо рівня професіоналізму її випускників. Головною умовою педагогічної освіти є формування у майбутнього фахівця здатності до саморозвитку, самоствердження, творчої діяльності, вміння застосовувати новітні технології в практиці сучасної школи. Саме вчителя неординарної діяльності потребує школа

сьогодення, яка вимагає побудови навчально-виховного процесу на особистісно-орієнтованому підході, організацією навчального процесу стосовно екологічного принципу навчання. Тому особливо гостро сьогодні постає проблема екологізації педагогічної діяльності.

Мета статті – охарактеризувати сутність і значення екологічної освіти в умовах сьогодення.

Виклад основного тексту. Екологічною освітою називають безперервний процес навчання, виховання та розвитку особи, спрямований на формування системи наукових і практичних знань, ціннісних орієнтацій, поведінки та діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення людини до навколишнього соціально-природного середовища.

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення й свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи вищої освіти, а з іншого, має виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної педагогічної діяльності.

Найголовнішими завданнями екологічної освіти є:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, (зв'язку локальних з регіональними і глобальними);
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи;
- формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в складно-організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [1, с. 14].

В основу екологічної освіти покладені принципи гуманізму, науковості, неперервності, наскрізності та систематичності.

Екологічна освіта спрямовується на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на засадах добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права. Ця освіта повинна стати цілісною системою, яка охоплює все життя людини, формує її світогляд, який ґрунтується на уявленні про єдність людини з природою.

Екологічна освіта має декілька аспектів:

- знання екологічних проблем і способів їх розв'язання;
- розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь з вивчення, оцінки, поліпшення стану навколишнього середовища;
- виховання ціннісних орієнтацій екологічного характеру;
- формування мотивів, потреб, звичок, доцільної поведінки й діяльності, здатності до наукових і етичних міркувань щодо екологічних питань;

- прагнення до активної практичної діяльності з охорони навколишнього середовища[3, с. 8].

В основу побудови у вищих навчальних закладах сучасних курсів з екологічною спрямованістю покладено наступні цільові установки:

- розвиток умінь сприймати навколишній світ за допомогою органів чуття та пізнавального інтересу, здатності до причинного пояснення при аналізі фактів і явищ навколишньої дійсності;
- навчання студентів методам пізнання навколишнього світу;
- виховання естетичного та етичного ставлення до середовища життєдіяльності людини, вміння поводитися в ньому відповідно до загальнолюдських норм моралі[2, с. 3].

Розробка нових навчальних курсів проводиться з урахуванням відзеркалення в них всіх аспектів змісту екологічної освіти: науково-пізнавального, ціннісного, нормативного, практично-діяльнісного.

Науково-пізнавальний аспект розвиває інтерес студентів до проблем навколишнього середовища та формує у них уявлення про наукову картину світу. Він представлений матеріалом, що розкриває властивості предметів і явищ, їх різноманіття, зв'язки між ними. *Ціннісний* аспект змісту екологічної освіти покликаний розкрити студентам багатобічну значущість об'єктів, що вивчаються, в житті природи та людини. *Нормативний* аспект змісту екологічної освіти – це правила (дозволи та заборони) поведінки людини та її діяльності в природному і соціальному середовищі. Відповідність вчинків загальнолюдським нормам моралі – показник загальної культури поведінки кожної людини у стосунках з іншими людьми, природними об'єктами, ставленні до свого здоров'я і т.п. *Практично-діяльнісний* аспект відіграє не менш важливу роль в змісті екологічної освіти. Практична діяльність – кінцевий результат стосунків, що формуються, критерій свідомості, що розвивається, та відчуттів. Водночас, в діяльності формуються й закладаються самі стосунки людини з навколишнім світом.

Оскільки метою екологічного навчання є формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, воно базується на ґрунті екологічної свідомості. Це припускає дотримання етичних і правових принципів природокористування та пропаганду ідей щодо його оптимізації, активну діяльність з вивчення й охорони природи своєї місцевості.

Відповідальне ставлення до природи – складна характеристика особи. Вона означає розуміння законів природи, що визначають життя людини, проявляється в дотриманні етичних і правових принципів природокористування, в активній творчій діяльності з вивчення та охорони середовища, пропаганді ідей правильного природокористування, в боротьбі зі всім тим, що згубно відбивається на навколишній природі.

Умовою такого навчання і виховання виступає організація взаємопов'язаної наукової, етичної, правової, естетичної і практичної діяльності студентів, спрямованої на вивчення й поліпшення стосунків між природою та людиною.

Висновок. Таким чином, головною метою екологічного навчання є формування екологічної культури, під якою розуміють сукупність екологічно розвиненої свідомості, емоційно-чуттєвої та діяльнісної сфер особистості. Екологічна культура – якісне новоутворення людини, частина її загальної культури. Отже, показники її сформованості у студентів ВНЗ необхідно досліджувати на двох, умовно кажучи, рівнях: внутрішньому та зовнішньому – якісні зміни в структурі особи та їх прояви у взаємодії людини з навколишнім світом.

Література

1. Про виховання дітей та молоді: Закон України [Проект] // Світ виховання. – 2004. – № 3. – С. 7 – 20.
2. Вороніна Л. Екологічне виховання: сучасні аспекти / Л.Вороніна//Шкіл. світ. – 2002. – Жовт. (№ 38). – С.3.

3. Комендар В.І Проблеми екологічного виховання молоді: Навч. посібник. – Ужгород: Вироб.-видав. комбінат» «Патент», 1994. – 15 с.

ЕКОЛОГІЧНІ ВМІННЯ ЯК СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Бойченко В.С., Тянько Т.П. (м. Полтава, м. Харків, Україна)

Серед проблем політичного, економічного, соціального характеру, якими характеризується розвиток людства на початку третього тисячоліття, особливо гострою є екологічна. Стихійна діяльність людини, як основна природоперетворююча сила призвела до глобальної екологічної кризи.

Екологічна освіта повинна сприяти формуванню екологічної культури особистості, як головного кінцевого показника її ефективності. У розвиток даного положення необхідно особливо виділити, що справжня екологічна культура вимагає гармонійного співвідношення в її носіїві еколого-інформаційної компетентності, готовності до дій на благо природного довкілля і самої практичної перетворюючої діяльності.

Неприпустимо в системі екологічної освіти перебільшення значущості засвоєння знань у збиток набуттю практичного досвіду екологодоцільної діяльності, підкріпленої системою відповідних етичних цінностей. Звідси, витікає, що формування відповідального становлення до природного довкілля пов'язане як і з оволодінням знаннями, так і виробленням певної системи поведінки. Ця система є логічним продовженням теоретичних уявлень про взаємозв'язки природи і суспільства, і пов'язана з виробленням активної і дієвої життєвої позиції особистості в питаннях охорони довкілля.

Представляється необхідним вирішення питання про те, якого роду і в якому оптимальному поєднанні необхідні знання для формування в учнів екологічних умінь, включаючи вміння з вивчення і оцінювання стану довкілля. Важливо конкретизувати, виділити знання учнів за рівнями узагальнення: знання про природні системи різного рангу, тобто знання про об'єкт дії і знання про самі дії.

Для формування певного умінь, наприклад, умінь визначати об'єм природних ресурсів (водних, паливних, біологічних і ін.), наявність у учнів одних лише знань вищих рівнів узагальнення недостатньо, оскільки дітям важко, а часом і неможливо самостійно перейти від абстрактних понять до конкретних практичних завдань, оскільки їх вирішення вимагає умінь користуватися довідковою літературою, умінь робити певні розрахунки, вести спостереження в природному або урбанізованому середовищі, робити виміри тощо.

У кожному окремому випадку при дидактичному аналізі і побудові системи знань для формування певного кола практичних умінь учнів, повинна враховуватися ще одна особливість. Знання різних видів (про об'єкт і дії з об'єктом) і різних рівнів узагальнення формуються в своїй логіці побудови і викладу. Тому побудова системи знань вимагає відповідного встановлення зв'язків між знаннями різних видів і рівнів. Таким чином, в процесі дидактичного аналізу відібраного навчального матеріалу важливим завданням для забезпечення ефективного розвитку практичних екологічних умінь є визначення оптимального поєднання і взаємозв'язку знань різних видів і рівнів узагальнення, які формуються в своїй логіці викладу при вивченні різних навчальних дисциплін.

Говорячи про екологічні вміння доцільно користуватися терміном спеціалізовані вміння, маючи на увазі їх віднесеність до певного виду соціально бажаної діяльності – екологодоцільної практичної діяльності, що передбачає володіння особистістю різноманітними діями і операціями з охорони і захисту